

РЕЦЕНЗІЯ

доктора юридичних наук, професора, професора кафедри цивільного, нотаріального та виконавчого процесу Національного університету «Одеська юридична академія» Андронova Ігоря Володимировича на дисертацію Мельниченко Анни Володимирівни на тему: «Інститут приватних виконавців в Україні», подану на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність теми дисертаційного дослідження. Україна обрала шлях до побудови змішаної системи примусового виконання рішень, яка передбачає одночасне функціонування органів державної виконавчої служби і приватних виконавців. І якщо органи державної виконавчої служби не є новиною для вітчизняної правової системи, то приватні виконавці все ще відвойовують своє «місце під сонцем», роблячи це цілком вдало, судячи зі статистичних даних (аналіз показників ефективності), які наводить, наприклад, Асоціація приватних виконавців України.

Національна стратегія розв'язання проблеми невиконання рішень судів, боржниками за якими є державний орган або державне підприємство, установа, організація, на період до 2027 року, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 1218-р, закріплює такі стратегічні напрями її реалізації як посилення інституційної спроможності органів та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів, а також розширення повноважень органів та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів.

Вказані напрями роботи з удосконалення наявної в Україні системи примусового виконання рішень зумовлюють необхідність глибокого наукового аналізу правового статусу приватних виконавців, визначення оптимального переліку їх повноважень, вдосконалення порядку взаємодії приватних виконавців з судами, органами державної виконавчої служби, органами національної поліції та іншими органами державної влади та місцевого самоврядування, окреслення способів покращення процедури притягнення приватних виконавців до юридичної відповідальності тощо.

Вищезазначене підтверджує актуальність та важливість дисертаційного дослідження А. В. Мельниченко для розвитку юридичної науки та підвищення ефективності виконавчої практики.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертаційного дослідження А. В. Мельниченко відповідає науково-дослідному плану кафедри цивільного, нотаріального та виконавчого процесу Національного університету «Одеська юридична академія» «Захист прав людини в порядку цивільного судочинства в цифрову еру» на 2021-2025 рр., що є складовою частиною плану науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» «Правове та соціальне життя людини в людиноцентристському вимірі в цифрову еру» на 2021–2025 рр. (державний реєстраційний номер 0122U000266).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації. Достатньо високий ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертаційному дослідженні А. В. Мельниченко, зумовлений коректним використанням здобувачкою наукової методології. Обрання оптимального набору методів, їх вміле використання під час проведення наукового дослідження зробило це дослідження послідовним, логічно структурованим, а його результати – цілком достовірними. Це дозволило дослідниці ефективно досягти визначеної мети та вирішити поставлені завдання дисертаційного дослідження, що, в свою чергу, зумовило реалізацію бажаного результату дослідження крізь призму формулювання аргументованих та достатньо обґрунтованих висновків.

Наукові положення, висновки і рекомендації дисертантки ґрунтуються на опрацюванні достатнього обсягу джерельної бази, ретельному та всебічному аналізі точок зору різних науковців та юристів-практиків, підкріплюються фаховим аналізом законодавчих актів і матеріалів судової практики, що формує враження глибокого і логічно побудованого

дослідження явищ і процесів, здійсненого як на теоретичному, так і на емпіричному рівнях.

Структура роботи логічно побудована, відповідає загальній концепції дослідження відповідно до окреслених мети і завдань, що сприяло повному розкриттю теми дисертаційного дослідження.

У вступі належним чином окреслено об'єкт, предмет, мету, завдання та методологію дисертаційного дослідження.

Перший розділ є теоретико-методологічним підґрунтям усієї роботи. В ньому окреслено методологічну основу дослідження, розкрито зміст поняття та правову природу інституту приватних виконавців та здійснено порівняльно-правовий аналіз моделей примусового виконання рішень в Україні та країнах ЄС.

Достатньо аргументованим вбачається твердження дисертантки, що інститут приватних виконавців являє собою нормативно-структуровану систему з явно вираженою приватноправовою природою в аспекті організації та фінансування. Дослідниця звертає увагу на те, що інститут займає особливе місце як альтернативна форма реалізації виконавчої функції, що спирається на приватну ініціативу та комерційний стимул (с. 45 дисертації).

Аналізуючи правову природу інституту приватних виконавців, дисертантка вірно зазначає, що інститут приватних виконавців виконує публічну функцію, спрямовану на реалізацію публічних інтересів. Отже вона доходить цілком правильного висновку, що приватний виконавець, незважаючи на приватноправову природу організації, наділяється владними повноваженнями, здійснює функцію примусового виконання, традиційно державну, реалізуючи публічні інтереси верховенства права (с. 47 дисертації).

Достатньо повною, логічно побудованою та такою, що коректно розкриває зміст поняття є сформульована авторкою дефініція інституту приватних виконавців (с. 50 дисертації).

Важливим здобутком роботи є проведене здобувачкою ретельне вивчення європейського досвіду функціонування інституту приватних виконавців. В дисертації було проаналізовано як переваги, так і недоліки різних моделей примусового виконання рішень та оцінено перспективи запозичення досвіду європейських виконавців. При цьому, дисертанткою сформульовано слушні пропозиції щодо вдосконалення положень чинного законодавства України (с. 70-71 дисертації).

Другий розділ дисертації присвячено організаційно-правовій структурі інституту приватних виконавців.

Дослідниця робить вірний акцент на дуалістичному характері правового статусу приватного виконавця, оскільки, з одного боку, приватний виконавець є суб'єктом незалежної професійної діяльності, який самостійно організовує свою роботу та несе відповідальність за її результати, а з іншого – він виконує делеговані державою повноваження з примусового виконання рішень, що наближає його статус до статусу державного виконавця (с. 80 дисертації).

Варто погодитись з думкою дисертантки щодо того, що впровадження інституту приватних виконавців в Україні суттєво сприяло формуванню конкурентного середовища у сфері примусового виконання рішень, що позитивно вплинуло на ефективність виконавчого провадження в цілому, адже приватний виконавець, на відміну від державного, має більш гнучку систему організації своєї діяльності та більшу заінтересованість у фактичному виконанні рішення, оскільки розмір його винагороди безпосередньо залежить від результатів його роботи (с. 85 дисертації).

Класифікація прав та обов'язків приватних виконавців за різними критеріями дозволила дослідниці ідентифікувати їх основні види, розглянути їх під різними кутами зору, що сприяє кращому розумінню їх сутності та змісту (с. 86-87 дисертації).

Цілком слушним вбачається підхід дисертантки до розкриття особливостей правового статусу приватного виконавця через здійснення його

порівняння з правовим статусом державного виконавця, що дозволило їй виділити як спільні, так і відмінні риси цих двох категорій суб'єктів виконавчого провадження (с. 89-90 дисертації).

Інституціоналізація приватних виконавців обов'язково передбачає створення певних органів, які формують певну ієрархічну структуру та забезпечують внутрішню систему контролю, самоорганізації, керівництва та роботи з кадрами. У зв'язку з цим дисертантка цілком обґрунтовано приділила увагу дослідженню діяльності системи органів Асоціації приватних виконавців України, яка побудована за принципом багаторівневої ієрархічної структури, що забезпечує як централізацію стратегічного керівництва, так і децентралізацію оперативних функцій на регіональному рівні. Така організаційна модель, як слушно вказує дослідниця, відповідає принципам демократичного професійного самоврядування та враховує територіальні особливості поширення приватних виконавців в Україні (с. 96 дисертації).

Дисертантка слушно наголошує на тому, що Асоціація приватних виконавців України являє собою складну, але функціональну систему професійного самоврядування, та вірно відзначає її значну роль у забезпеченні розвитку інституту приватного виконання в Україні (с. 111 дисертації).

Приватні виконавці не лише виконують важливу функцію - приведення до виконання судових рішень та рішень інших органів та посадових осіб, вони ще й при цьому наділені значним обсягом повноважень, пов'язаних з обмеженням прав боржників, що вимагає від них високого рівня професійності. Тому А. В. Мельниченко цілком обґрунтовано присвятила увагу в підрозділі 2.3 питанням визначення кваліфікаційних вимог, доступу до професії приватного виконавця. Зокрема, можна погодитись із запропонованим дисертанткою диференційованим підходом до визначення строку проходження стажування кандидатами у приватні виконавці залежно від наявного в них досвіду роботи у сфері права (с. 127 дисертації).

Заслужують на увагу й положення підрозділу 2.4 дисертації, присвячені проблематиці здійснення державного нагляду за діяльністю приватних виконавців, а також підставам і порядку притягнення їх до юридичної відповідальності. Так, пропозиція дисертантки щодо розширення кола заходів дисциплінарної відповідальності, які можуть бути застосовані до приватних виконавців (с. 147 дисертації), сприятиме забезпеченню більш точній відповідності застосованої міри відповідальності до характеру та тяжкості вчиненого правопорушення.

У третьому розділі дисертаційної роботи розкриваються питання гарантій безпеки та вдосконалення діяльності приватних виконавців в Україні.

Дисертантка небезпідставно наголошує на тому, що гарантування особистої та професійної безпеки виконавця виступає не лише приватним інтересом окремого фахівця, але й важливою передумовою стабільності та ефективності всієї системи примусового виконання рішень (с. 150 дисертації).

Не позбавлена сенсу пропозиція здобувачки щодо впровадження комплексної системи страхування професійних ризиків для приватних виконавців на основі французької моделі (с. 164 дисертації).

Доволі цікавим є запропонований в дисертації підхід до оцінки ефективності роботи приватних виконавців, яка враховує фінансові, якісні, ризикові та соціальні аспекти діяльності приватних виконавців, забезпечує прозорість, стандартизацію та об'єктивність у прийнятті управлінських рішень (с. 169-170 дисертації).

Наприкінці дисертаційного дослідження наведено цілком аргументовані висновки, що кореспондують меті та завданням роботи та є вагомим внеском дисертантки у розвиток юридичної науки та практики.

Наукова новизна одержаних результатів дисертаційного дослідження. Дисертація характеризується науковою новизною. Можна

виокремити такі нові для юридичної науки, та, як вбачається, найважливіші та найбільш достовірні положення роботи, винесені на прилюдний захист:

- заслуговує на увагу сформульоване дисертанткою визначення поняття інституту приватних виконавців як самостійного правового інституту у системі права України, який становить сукупність правових норм, що регулюють організаційні, функціональні та професійні засади діяльності приватних виконавців як суб'єктів примусового виконання судових рішень та рішень інших органів (посадових осіб), визначають їх правовий статус, компетенцію, порядок набуття професійних повноважень, механізми здійснення примусового виконання, а також гарантії незалежності та відповідальності у забезпеченні реалізації прав і законних інтересів сторін виконавчого провадження;

- у дисертації вперше обґрунтовано концепцію нормативної трансформації Автоматизованої системи виконавчого провадження з інформаційно-облікового ресурсу у повноцінну цифрову платформу здійснення примусового виконання рішень, що передбачає законодавче закріплення: обов'язкової інтеграції Автоматизованої системи виконавчого провадження з ключовими державними реєстрами, функціонування електронного кабінету учасників виконавчого провадження як процесуальної форми реалізації їхніх прав та обов'язків, а також впровадження електронної моделі міжвідомчої взаємодії виконавців і контролюючих органів у режимі реального часу;

- не позбавлені сенсу пропозиції авторки щодо вдосконалення системи допуску до професії приватного виконавця в частині запровадження диференційованого підходу до тривалості стажування: один місяць для кандидатів із стажем роботи у сфері права понад п'ять років та три місяці для кандидатів зі стажем роботи у сфері права від двох до п'яти років;

- цілком слушними є пропозиції дисертантки щодо вдосконалення процедури кваліфікаційного оцінювання приватних виконавців через основні напрями: повну цифровізацію та стандартизацію процедури іспиту із

створенням єдиної цифрової платформи з банком понад дві тисячі стандартизованих тестових завдань; законодавче закріплення вимог до прозорості процедур;

- у дисертації набули подальшого розвитку положення щодо необхідності впровадження комплексної системи оцінки ефективності приватних виконавців, що поєднує композитний індекс результативності (CEEI), KPI-матрицю, бенчмаркінг із колективним рейтингом, систему клієнтського зворотного зв'язку та механізм вибору виконавця на основі оцінки (score-based), забезпечуючи стандартизоване, багатовимірне та прозоре оцінювання їхньої діяльності.

Викладення основних положень дисертації в опублікованих працях. Основні положення, висновки та пропозиції, що містяться в дисертації, відображено в 4 наукових статтях, які опубліковано в наукових фахових виданнях, перелік яких затверджено МОН України, а також у 4 тезах доповідей на науково-практичних конференціях, що цілком відповідає встановленим вимогам.

Рекомендації щодо використання результатів та висновків дисертації. Висновки та пропозиції, сформульовані в дисертаційному дослідженні А. В. Мельниченко, можуть бути використані у: науково-дослідній сфері – як підґрунтя для подальшого розвитку вчення про інститут приватних виконавців в Україні; правотворчій діяльності – для підготовки проектів законів про внесення змін до Законів України «Про виконавче провадження» та «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» з метою удосконалення інституту приватних виконавців в Україні; правозастосовній діяльності – при здійсненні примусового виконання судових рішень та рішень інших органів (посадових осіб) приватними виконавцями; навчальному процесі – при викладанні курсів «Виконавче провадження», підготовці підручників, навчальних посібників, курсів лекцій, практикумів із зазначеної дисципліни.

Дотримання вимог академічної доброчесності. Дисертація А. В. Мельниченко підготовлена у відповідності до вимог академічної доброчесності, встановлених нормами чинного законодавства України, а також Положення про дотримання академічної доброчесності в Національному університеті «Одеська юридична академія» (зі змінами та доповненнями). В поданій до захисту дисертації фактів академічного плагіату та інших порушень академічної доброчесності не виявлено.

Аналіз дискусійних положень дисертації та основні зауваження до її змісту. Відзначаючи високу якість проведеного наукового дослідження, значну теоретичну та практичну цінність висновків дисертації, все ж варто відмітити, що окремі її положення є дискусійними або потребують уточнення:

1. В роботі запропоновано наділити Міністерство юстиції України повноваженнями узгоджувати затверджений Асоціацією приватних виконавців України тарифний діапазон оплати послуг приватних виконавців (с. 10-11, 55-56, 183, 191 дисертації). Чи не вбачає дисертантка в цьому наявність ризиків для незалежності приватних виконавців? Також виникає питання взагалі у доцільності встановлення такого тарифного діапазону, який, по-перше, суттєво обмежує свободу договору між приватними виконавцями та стягувачами, а, по-друге, в умовах нестабільної фінансової системи в державі не дасть змогу приватним виконавцям своєчасно корегувати ціну на свої послуги, що в певні моменти часу може зробити їх фінансово невігідними.

2. В дисертації неодноразово використано термін «приватне виконання», яке протиставляється державному виконанню, визначено його механізм, систему тощо (с. 40, 181-182 дисертації). Утім, як вбачається, авторкою недостатньо розкрито відмінності, які існують між категоріями «приватне виконання», «державне виконання» та «примусове виконання». У чому полягає різниця механізмів приватного та державного виконання?

3. Дисертантка, розглядаючи питання забезпечення безпеки приватних виконавців під час здійснення ними виконавчих дій, пропонує брати за зразок французьку систему забезпечення безпеки судових виконавців, яка базується на кількох взаємодоповнюючих механізмах, які в своїй сукупності створюють комплексний захист. Так, на думку дослідниці, однією з найважливіших гарантій є обов'язкова присутність поліції або жандармерії при проведенні ризикових виконавчих дій щодо примусового виконання (с. 157 дисертації). У зв'язку з цим, в роботі пропонується на законодавчому рівні закріпити, що у разі наявності обґрунтованого ризику загрози життю, здоров'ю або фізичній безпеці виконавця під час здійснення виконавчих дій на підставі запиту виконавця йому має бути забезпечено обов'язковий поліцейський супровід (с. 11, 161-162 дисертації). У зв'язку з цим виникає питання, які саме випадки слід вважати небезпечними для виконавця? Як саме він повинен обґрунтувати наявність відповідних ризиків у своєму зверненні, щоб не допустити зловживань з боку виконавців таким правом? Тобто додаткових пояснень потребує сам механізм реалізації запропонованої дисертанткою норми закону.

Утім наведені зауваження мають, переважно, дискусійний характер, спрямовані на більш глибоке розкриття авторкою предмету наукового дослідження під час публічного захисту, а тому не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації А. В. Мельниченко.

Висновок. Дисертація Мельниченко Анни Володимирівни на тему: «Інститут приватних виконавців в Україні» відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261 (зі змінами), Вимогам до оформлення дисертації, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 р. № 40 (зі змінами від 31 травня 2019 р. № 759) та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої

вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами), а її автор – Мельниченко Анна Володимирівна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент:

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри цивільного, нотаріального
та виконавчого процесу
Національного університету
«Одеська юридична академія»

Ігор АНДРОНОВ